

Słownictwo rzemiosł skórzanych w XIX-wiecznych ukraińsko-niemieckich słownikach Ilki Magury

Agata Skurzewska

Uniwersytet Jagielloński, Kraków – Polska
agata.skurzewska@uj.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-1561-9944>

Лексика шкіряного ремесла в українсько-німецьких словниках XIX ст. Ілька Магури

Агата Скужевська

Ягеллонський університет, Краків – Польща

АНОТАЦІЯ. Метою статті є представлення лексики шкіряних промислів, зафіксованої в українсько-німецьких словниках Ілька Магури, датованих 1860-ми роками. Український мовний матеріал походить із Жовківського повіту, в межах якого була батьківщина автора – Угнів. Жителі цього міста споконвіку займалися шкіряними ремеслами, насамперед гарбарством і шевством. У XIX столітті угнівські чоботи, т.зв. угнівці були популярні й відомі в усій Галичині. Саме ця термінологія домінує в глосаріях Магури. Лексика, пов'язана з процесом виготовлення шкіри, а потім і взуття, включає назви ремісників, знарядь і пристроїв, частин взуття, матеріалів і одягу, а також різновидів діяльності. Завдяки цим записам ми дізнаємося про спеціальну лексику шкіряних ремесел, присутню в тогочасній мовній дійсності найбільшого шевського центру Галичини XIX ст.

Ключові слова: українська лексикографія XIX ст., Ілько Магура, шкіряне ремесло, угнівські чоботи, словник

The lexis of leather crafts in Ilko Magura's Ukrainian-German dictionaries of the 19th century

Agata Skurzevska

Jagiellonian University, Kraków – Poland

ABSTRACT. The aim of the article is to present the lexicon of leather crafts recorded in Ilko Magura's Ukrainian-German dictionaries dating back to the 1860s. The Ukrainian language material came from the Zhovkva district, within which the author's hometown, Uhniv, was located. The inhabitants of this village had been engaged in leather crafts for centuries, primarily tanning and shoemaking. The 19th-century shoes called *uhnivtsi* were popular and famous throughout Galicia. Dictionaries are dominated by vocabulary related to the process of leather tanning and the subsequent production of shoes. It includes the names of craftsmen, tools and devices, shoe parts, materials and substances, for example, as well as activities. Through these records we learn the specialist vocabulary of leather crafts presented in the linguistic reality of the largest shoemaking center in 19th-century Galicia.

Keywords: 19th-century Ukrainian lexicography, Ilko Magura, craft vocabulary, lexis of leather crafts, uhniv shoes, dictionary

W latach 60. XIX wieku na łamach lwowskiej prasy ukazały się zbiory leksyki ukraińskiej zarejestrowanej przez Ilkę Magurę w powiecie żółkiewskim. Zapisy te miały postać słowniczków ukraińsko-niemieckich. Pierwsza część zebranego przez autora materiału zatytułowana *Матеріялы до Словаря*, opublikowana w trzech numerach czasopisma „Вечерницѣ” w 1862 r., liczyła prawie 200 jednostek hasłowych. Przeważająca część wyrazów tłumaczona była na język niemiecki, rzadko umieszczano objaśnienia opisowe bądź odpowiedniki w języku ukraińskim, sporadycznie podawano ekwiwalent polski lub łaciński.

W roku 1863 redakcja czasopisma „Галичанинь: Литературный сборникъ” zaprezentowała swoim czytelnikom dalszą część zebranego materiału, tj. *Сборничокъ словъ и выражений чисто-народныхъ до руского Словаря*. Ukraińska leksyka słownika obejmowała prawie 800 haseł z czego 122 jednostki pochodziły z poprzednich publikacji. Prawie wszystkie wyrazy oraz wyrażenia hasłowe i idiomy przetłumaczone zostały na język niemiecki (wyjątek stanowi hasło *глиняникъ*).

Słownictwo obecne w rejestrze słowniczków I. Magury jest semantycznie zróżnicowane. Znajdujemy tutaj leksykę somatyczną, przyrodniczą, meteorologiczną, nazwy pokrewieństwa i powinowactwa. Wiele wyrazów hasłowych uzupełniono o przykłady ich użycia. Dzięki zapisom zwrotów, przysłów czy idiomów zawiera-

jących ukraińskie jednostki leksykalne odnotowano liczne przykłady cech dialektalnych obecnych w ówczesnej rzeczywistości językowej powiatu żółkiewskiego¹.

Szczególne miejsce w omawianych zabytkach zajmuje leksyka z zakresu rzemiosł skórzanych: szewstwa, garbarstwa i kuśnierstwa. Rzemiosła te, nazywane inaczej skórnictwem, obejmują zarówno proces wyprawy skór, jak również wykonywanie z nich różnych wyrobów [Turnau 1983: 7]. Tak licznie zanotowana terminologia specjalistyczna miała zapewne związek ze specyfiką aktywności zawodowej mieszkańców powiatu żółkiewskiego, zwłaszcza zaś z wielowiekową tradycją rzemiosła szewskiego, z którego aż do XX w. słynęło w Galicji rodzinne miasto Magury – Uhniv². Z informacji zamieszczonych w drugim z czasopism dowiadujemy się bowiem, że autor „родомъ изъ Угнова, мѣстечка въ Жолкѣвскомъ окрузѣ” [Сборничокъ 242], mieszkańcy którego zajmowali się przede wszystkim garbarstwem i szewstwem oraz sprzedają swoich produktów w Galicji. Wydawca dodał: „Потому-то терминологія относительно къ ихъ рукодѣліямъ и занятіямъ въ словарцѣ Г.И. Магури, будучи вполнѣ докладна и вѣрна, заслуге на особенное увзгляднение узъ стороны лексикографовъ и языкослововъ [...]” [Сборничокъ 242].

Podążając zatem za głosem wydawcy, celem artykułu jest zaprezentowanie leksyki rzemiosł skórzanych, zarejestrowanej w powiecie żółkiewskim przez Ilkę Magurę. Przy czym nie sposób przedstawić w jednym artykule pełnego wykazu leksyki fachowej ze względu na obszerność zebranego materiału, dlatego też zostaną przywołane hasła związane z garbarstwem oraz przykłady nomenklatury szewskiej należące do różnych grup semantycznych. Nasuwa się też od razu pytanie, w jakim stopniu słownictwo to należało do idiolektu mieszkańców Uhnowa i powiatu żółkiewskiego, a w jakim miało charakter gwarowy czy ponadgwarowy? Ze względu na specyficzny charakter leksyki oraz brak prac leksykograficznych zawierających badaną terminologię ustalenie zasięgu terytorialnego omawianego słownictwa może być na razie znacznie utrudnione. Jednakże, o ile będzie to możliwe, zebrany materiał zostanie skonfrontowany ze słownictwem zarejestrowanym w innych słownikach języka ukraińskiego, słownikach dialektalnych, słownikach rzemieślniczych oraz opracowaniach o charakterze leksykograficznym.

Uhniv otrzymał prawa miejskie w 1462 roku. Okresem wyjątkowego rozkwitu miasta był wiek XIX. Wtedy też znakomicie rozwijało się rzemiosło i funkcjonowały

¹ Przedstawione w artykule podstawowe dane o słownikach oraz jego autorze, informacje o budowie artykułów hasłowych oraz wstępna charakterystyka ukraińskiego rejestru zbiorów zostały zawarte we wcześniejszych artykułach mojego autorstwa [Skurzewska 2020, 2022].

² Uhniv, obecnie najmniejsze pod względem liczby mieszkańców miasto w Ukrainie (ok. 1000 mieszkańców), administracyjnie należy dziś do powiatu sokalskiego. W 1772 roku, po pierwszym rozbiórze Rzeczypospolitej znalazło się w granicach monarchii austro-węgierskiej i zostało włączone do cyrkułu żółkiewskiego, a od 1867 roku do powiatu Rawa Ruska. Po 1918 roku na krótko należało do Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej, po czym w latach 20. i 30. XX wieku wróciło w granice Rzeczypospolitej [Rąkowski 2007: 183; Целевич 1960: 58].

liczne cechy. W Uhnowie rozwinięte było garncarstwo, kuśnierstwo, kowalstwo czy tkactwo, ale najbardziej w historii tego rejonu zapisali się miejscowi szewcy. Cech szewski istniał w Uhnowie od 1555 roku. Pod koniec XIX wieku szewstwem zajmowało się 1300 rzemieślników, istniała tam nawet krajowa szkoła szewska [Угнів 2019; Горинь 1986: 18]. Okazuje się, że w realiach ówczesnej (XIX-wiecznej) galicyjskiej rzeczywistości funkcjonowało nawet określenie „uhnowskie” buty: „Mężczyźni i kobiety w całym powiecie [sokalskim – A.S.] noszą buty z cholewami, kupne jarmarczne. Starsi noszą jeszcze buty „uhnowskie”, duże, z prostej skóry” [Sokalski 1899: 68]. Należy tutaj zaznaczyć, że buty te, tzw. угнівці, były unikatowym towarem, bowiem wyróżniały się nie tylko oryginalnym wykresem, ale też ze względu na specyfikę ich wytwarzania były nadzwyczaj trwałe. W opisach Uhnowa wielokrotnie znajdziemy wzmianki o najbardziej popularnym miejscowym produkcie:

У музеї Галини Губені³ можна роздивитися і навіть потримати в руках особливі угнівські чоботи, підосва яких прибивалася крихітними дерев'яними цвяшками і які були надзвичайно теплими, бо не мали швів. Але коштували такі чоботи дуже дорого, тож купити їх міг далеко не кожен [Сняданко 2017].

„Я маю фрагмент цих чобіт, – зітхає Галина Губені. – Знамениті угнівські чоботи, які не збереглися, шили на одну ногу. Вони мали особливий покрій – суцільно вирізався передок, – тому всередину не потрапляло повітря, і це були найтепліші відомі чоботи”. От тільки люди на старих фотографіях виглядають так, мовби за помилкою вдягнули на ноги однакові чоботи... [Миць 2023].

За угнівськими чоботами, шитими на одну ногу (на фото можна розгледіти, як кумедно це виглядає, ніби взувалися навпотемки і переплутали правий чобіт із лівим), приїздив до міста Іван Франко і навіть написав статтю про домашні промисли угнівців [Сняданко 2017].

Rzeczywiście, przemysłowi szewskiemu w Uhnowie poświęcił dwa ze swoich artykułów Iwan Franko, który trzykrotnie odwiedzał miasto. W publikacji *Домашній промисел в Угнові* opisał organizację cechu szewskiego oraz proces wytwarzania obuwia: „Містечко Угнів у Равському повіті нараховує близько 5000 мешканців. Майже половина християнського населення займається гарбарством і шевством. На основі промислового закону створилося там об'єднання, до якого записалося 137 шевців” [Франко 1976: 222]. Zwrócił też uwagę, że uhnowscy szewcy szyją tylko buty z cholewami i jedynie ze skóry, którą sami wyprawiają. Dzięki temu jest to surowiec bardzo mocny oraz odporny na wilgoć i deszcz, ma jednak niestety jedną wadę – jest mało elastyczny. Przypomniał też, że w marcu 1889 roku z inicjatywy jednego z miejscowych nauczycieli otworzono w miasteczku szkołę szewską [Франко 1976: 222–224].

³ Hałyna Hubeni – autorka książki o Uhnowie (Г. Губені, Н. Канюка, *Угнів – найменше місто України*, Львів: Літопис 2006) oraz założycielka muzeum historyczno-krajoznawczego w Uhnowie (Історико-краєзнавчий музей) [Миць 2023].

W drugim artykule *Галицькі шевці* I. Franko odniósł się do opracowania Corneliusa von Paygerta *Die sociale und wirtschaftliche lage der galizischen schuhmacher. Eine studie über hausindustrie und handwerk auf grund eigener erhebungen* (Lepzig 1891), w którym autor scharakteryzował organizację, stan oraz specyfikę szewskiego rzemiosła w Galicji na przykładzie Uhnowa i okolicznych miejscowości oraz ukazał proces wyrobu butów w warsztatach szewskich. Monografia ta zyskała uznanie I. Franki, który zrecenzował ją w 1891 roku na łamach „Kurjera Lwowskiego” i rekomendował jako udane, ciekawe i kompleksowe opracowanie nieograniczające się jedynie do prezentacji badań ekonomicznych, ale z niemiecką skrupulatnością opisujące także stosunki rodzinne, warunki mieszkaniowe, panujące zwyczaje i system oświaty w mieście. Pierwsza część publikacji została poświęcona szewstwu w Uhnowie, druga – innym ośrodkom przemysłu szewskiego w Galicji [Губені 2012]. Uwagę uhnowskim szewcom poświęcił w swojej twórczości również Aleksander Fredro. W poemacie *Szewc i diabeł* pisał: „To, Mospanie, szewc z Uhnowa, Takich szewców niema świat” [Онишкевич 1960: 242].

Jak już wspomniano, autor słowniczków, Ilko Magura, pochodził z Uhnowa i stąd w warstwie leksykalnej tak licznie reprezentowane jest słownictwo rzemiosł skórzanych, w największym stopniu zaś z zakresu szewstwa oraz garbarstwa. Nie udało się ustalić, czy sam autor mieszkał i prowadził jakąś aktywność w Uhnowie, można natomiast domniemywać, że w miasteczku żyła bliższa lub dalsza jego rodzina. W wykazie mieszkańców miasta z przełomu XIX i XX w. licznie reprezentowani są, noszący to samo nazwisko, aktywni uczestnicy życia społecznego i kulturalnego miasta, wśród nich nauczyciele szkół, członek czytelni Прочсвіта czy skarbnik towarzystwa Сокіл [Угнів 1960: 332, 344, 452–453].

Trzeba przypomnieć, że uhnowscy szewcy nie tylko wyrabiali obuwie różnego typu i przeznaczenia, ale też samodzielnie wyprawiali skóry na własny użytek. Dlatego też wykaz słownictwa charakterystycznego dla profesji związanych z obróbką skóry będzie obejmował leksykę dotyczącą i garbarstwa, i szewstwa oraz należącą do zasobu słownikowego wspólnego skórnictwu. Przy tego rodzaju leksyce autor niekonsekwentnie podawał kwalifikatory specjalistyczne: *Gärber* lub *Schuster*, wskazujące przynależność wyrazów do terminologii danego rzemiosła. W analizowanym materiale umieszczono także te artykuły hasłowe, które nie mają symboli określających ich zakres używalności.

Dla wyjaśnienia semantyki terminologii związanej z garbarstwem niezbędna wydaje się znajomość podstawowych metod wyprawy skór. Dlatego też przed prezentacją materiału zebranego przez I. Magurę powołałam się na szczegółowy opis procesu wyprawiania skór zawarty w opracowaniu *Угнівські шевці та їхні чоботи* [Онишкевич 1960: 237–242], który stanowi rozdział monografii *Угнів та Угнівщина*. Autor, były szewc, opowiada o pracy uhnowskich rzemieślników na podstawie dokładnych przekazów najstarszego sprzed stu laty szewca Pantelejmona Reszetyła. W podrozdziale *Вунрава шкїпу* przywołałam tylko te fragmenty

opisu, które zawierają leksykę obecną w słownikach I. Magury. Następnie porównam leksykę podaną przez Magurę z tą (jeśli takowa została poświadczona) zapisaną w słowniczku ważniejszych wyrazów Uhnowa (i okolic)⁴, a zamieszczony we wspomnianej wyżej monografii lub też zarejestrowaną w innych pracach leksyko-graficznych. Kolejność prezentacji materiału będzie następująca: opis procesów garbarskich zawierający leksykę specjalistyczną (skrót O), definicja ze słownika leksyki Uhnowa (skrót U), dalej definicja ze słowniczka Magury (skrót M). W dalszej kolejności zostanie przedstawiona leksyka zawierająca w swoim znaczeniu semantycznym 'buty': leksyka związana z wyrobem butów, nazwy wykonawców czynności, nazwy narzędzi, nazwy butów i ich części, nazwy czynności związanych z wyrobem obuwia (wykaz czasowników), nazwy materiałów.

Leksyka związana z procesem wyprawiania skóry

O: „До виправи шкіри вживали такого знаряддя: два *прикадки*⁵, один на золу, а другий на *дубницю*. [...] Третя посудина то *спуст*, великий цебер з двома вухами, що вміщав 8-10 ведер води. Спустом носили воду з ріки або криниці й наливали до *прикадків*”.

U: *Прикадок* 'широка бочка, вживана при гарбуванні шкіри';

M: *Дубный прикадокъ* – Lohkufe 'kadź garbarska do namoczenia skór';

U: *Зола* 'гаряча вода перепущена в зільниці через дерев'яний попіл';

M: *Зола* – Aschbeizwasser (bei den Gärbern) 'wyługowany popiół'.

U: *Дубниця* to 'бочка до виправи шкіри; розчин із дубової кори до виправи шкіри';

M: znaczenie rzeczownika ogranicza się do substancji wykorzystywanej podczas procesu garbowania skór: *Дубниця* – Beize (bei Gärbern) 'bejca' lub Lohbeizwasser 'sok z kory dębowej do moczenia skór', 'dębница garbarska'.

W słowniku I. Magury znajdujemy jeszcze szereg nazw związanych z terminem *зола*:

Золити (скôры) – äschern, garb⁶. 'moczyć w mleku wapiennym'; (хусты) – beuchen 'ługować, gotować w ługu'; W U: *Золити* 'вживати золи до прання'. Słownik ludowej terminologii technicznej guberni połtawskiej poświadczają tożsame znaczenie czasownika: *золятъ* – кожу нѣсколько недѣль въ квасильномъ чану въ разведенной водою древесной золѣ съ известью (до 25%) [Wasyl 157];

⁴ Za podstawę posłużył rozdział monografii autorstwa Wasyla Lewa *Угнівська мова*, s. 295–305.

⁵ Kursywą zostały zaznaczone terminy obecne w słowniczku I. Magury. Hasła zostały podane w oryginalnym zapisie wraz z tłumaczeniem definicji z języka niemieckiego na język polski [tłum. A.S.] na podstawie słowników polsko-niemieckich i niemiecko-polskich (ich tytuły podaje w wykazie wykorzystanej literatury).

⁶ Termin z zakresu garbarstwa.

Зóльникъ, зóльниця – 1. Beuchfaß (на хусты) ‘beczka z ługiem’, 2. Äscher (на скôры), garb. 1. ‘mleko wapienne’ 2. ‘kadź wapienna’; Oba warianty funkcjonują w gwarach ukraińskich: зільник dial. ‘великий чавун, у якого гріють воду для зоління білизни’ [ESUM II: 274], ale też ‘большой горшокъ для бученья, щелоченья’ [Hrincz II: 178]; зільниця dial. ‘жлукто’ [ESUM II: 274], на Połtawszczyźnie: зольныкъ ‘чанъ для квашенія кожъ въ золъ и извести’ [Wasył 157];

Спуст: w opisie garbowania skór to ‘великий цебер’⁷, w U: ‘отвір у прикладку до спускання золи’; we współczesnym języku ukraińskim wyraz funkcjonuje jako archaizm ‘пристрій для відведення води’ [SUM IX: 615], natomiast u M.: Спуст – ein Draht Garn ‘przędza druciana//dratwa’; два спусты зоплетовъ – zwei Draht Garn. Znaczenie podane u M nie jest poświadczane. Owszem, zarejestrowane zostało w Żelech [II: 912], ale wzięto je od I. Magury⁸.

O: „Трете зняряддя то *кобильниця*, груба дошка з заокругленою поверхнею з одного боку немов перевернені догори дном нецьки, сперта на чотирьох ніжках, вигнутий бік звернений догори”.

M: *Кобыльниця* – Schneidebank ‘strugarka; kobylica bednarska’; w polskiej nomenklaturze to *koziół garbarski* [Rzemiosło: 754]; notuje też Hrincz [II: 259] w wariancie кобилиця ‘Отрубкоъ дерева, на котрый натягивается кожа для очистки отъ мездры’.

O: „До гарбування шкір уживали *дубової кори*”. [...] „Привозили шкіру до дому і клали їх до другого прикладка з водою, званого дубницею. Кожну шкіру пересипали докладно *товченою корою* та залишали на дванадцять днів. Тоді виймали шкіру, вішали на жердку, а з прикладка вибирали перегнилу товчену дубову кору, т. зв. *випір*”.

M: *дубова кора* – Eichenrinde ‘kora dębowa’; *толчена кора* – Lohe ‘garbnik, dębica garbarska’; *выпôръ* – Lohkuchen ‘garbowiny, dębowiny’, czyli ‘okruchy kory, zazwyczaj dębowej, użytej do wyprawy skór, i zmieszanej z mniej lub więcej widocznymi cząstkami zwierzęcymi’ [Jastrzębowski 1856: 309].

Pod hasłem *Дубъ* autor podaje jeszcze inne terminy związane z garbowaniem skór:

- *причиняный, пересыпный дубъ* – Beizlohe ‘dębica garbarska; kwas garbarski’; pierwszy wariant poświadczony u Part [I: 134];
- *выпôрный дубъ* – Lohkuchen ‘garbowiny, dębowiny’, także Part [II: 24];
- *Причинъ, причинокъ* – Beize, Lohbeize (дубъ) ‘bejca; bejcowanie; dębica garbarska’ i określenie czynności: *въ причинъ, причинокъ класти* – in die

⁷ Tutaj prawdopodobnie na nazwę przedmiotu została przeniesiona nazwa miary objętości parojów alkoholowych (wódki): „З виробництвом напоїв пов’язана міра *спуст*. За місткістю вона, очевидно, дорівнювала кільком відрам” [Сидоренко 1975, 27]. Podobnie u Hrincz [V: 192] ‘мъра: три ведра води’.

⁸ Wskazuje na to skrót Гал. (czyli „Галичанинь” – czasopismo, które zamieściło słowniczek I. Magury).

Beize legen, beizen; lohen ‘dębić; garbować’; leksem *причинъ* rejestruje jedynie Rudn [899] ‘ts.’;

- *причиняти, -чинити (скôру)* – beizen, in die Beize legen; *въ дубъ причиняти* – lohen; *въ золу причиняти* – äschern ‘moczyć w mleku wapiennym’.

Z garbarstwem związane są jeszcze nazwy: *Выпôрный прикадокъ* – Lohkuchenkufe ‘kadź z garbowinami’, notuje tylko Part [II: 24]; *Дубне//дубное решето* – ein Bastsieb, womit man Lohe durchsiebt ‘sito z łyka, przez które przesiewa się garbnik (dębnicę garbarską)’, wariant *дубне решето* poświadczony także tylko u Part [I: 120]; *Румъ (нопель з ванномъ)* – Äscher, garb. ‘mleko wapienne; kadź wapienna’ tylko Part [I: 71] ‘ts.’.

Spośród podanych nazw cztery: *причиняный дубъ, выпôрный дубъ, дубне решето, румъ* w znaczeniu podanym przez Magurę zapisane zostały jedynie w pierwszym niemiecko-ukraińskim słowniku Omelana Partyckiego. Jako że słowniczki Magury stanowiły jedno ze źródeł ukraińskiego rejestru wspomnianego słownika [Skurzevska 2016: 27] z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością możemy uznać, że zostały one zaczerpnięte pierwotnie ze słowniczków Magury.

O: „Швецъ закупувував десять і більше волових шкір і мочив їх спершу в річці [...]. Вимочені шкіри [...] складали коло прикадка з золою, тобто з гашеним вапном [...]. Після дванадцятьох днів виймав шкіри з вапна, вшав на жердку над прикадком, щоб сплило з них вапно. Тоді складав шкіру за шкірою на кобильниці і *вбиральником* стягали шерсть, що її виїло вапно”.

U: *Вбиральник* to ‘рід тупого ножа до стягання шерsti зі шкіри’, ‘тупий знаряд з заліза, подібний до вісняка, довгий 10-12 цалів, з ручками на кінцях’.

M rejestruje hasło *Обиральникъ* – Schabeisen (Gärber) ‘skrobak, skrobaczka’, garb. ‘mizdrownik’. Takiego wariantu nazwy narzędzia nie notują inne prace leksykograficzne.

O: „Опісля витягали і везли мити в річці, а потім розкладали шкіру на кобильницю і зістрігували з лівого боку залишки м’яса і фляк, що був на шкірі, щоб шкіра була гладка. Вживали до цього гострої коси, з ручками на обох кінцях”. [...] „Так виправлені шкіри в дубині виймали з дубниці, розвішували на жердках і висушували. Висушені шкіри розшповували і стрихували. *Стрихил* то залізний грубий різак трохи заокруглений”. U definiuje *Стрихил* jako ‘прилад до вигладжування шкіри’, ‘залізний грубий різак трохи заокруглений’, natomiast czynność wykonywana za pomocą tego narzędzia to *стрихувати* ‘вигладжувати шкіру’. W słowniku Magury czasownik ten ma postać *Стриговати (скôру)* – schlichten ‘wygładzać’, a narzędzie to: *Стригôль* – Schlichteisen, Strichteile ‘pilnik-gładzik’.

W gwarach ukraińskich *стрихил* to ‘прилад до натягання шкіри’, funkcjonuje w licznych wariantach: *стрихиль, стрих, штихил* ‘інструмент для розтягування шкіри’ [ESUM V: 443], *стрихиль* – w rzemiośle Werkzeug (zum Ausziehen

des Leders), czyli ‘narzędzie do usuwania skóry’ [Rudn 1235], стріхіль ‘тупий шевський ніж, яким вирівнюють шкіру’ [ESUM V: 443; Rudn 1237]. Wszystkie te formy uważa się za zapożyczenie z języka polskiego *strychulec* ‘дощечка для вирівнювання сипких матеріалів’, które pochodzi zaś od nowo-wysoko-niemieckiego *Streichholz* ‘ts.’ [ESUM V: 443]. Natomiast wariant fonetyczny podany przez Magurę odnosi się do narzędzia znanego w świecie starożytnych Greków i Rzymian: *Стригил* ‘інструмент із вигнутим лезом, який використовували стародавні греки та римляни для зіскрябування поту та бруду зі шкіри у ванні на повітрі або після фізичних вправ’ [Січень 2022 року].

О: „Готову, висушену шкіру розпускали, т. зн. різали на потрібні куски. Починали від хвоста і взовж хребта вирізували чотири до п’яти подошов, а далі, йдучи до переду, вирізували стільки ж пришов, а з долішніх частин халяви. Останні куски шкіри швець м’яв-крутив; ця шкіра стала м’яка і *горошковата* на правому боці”.

М: *горошковатый (ремёнъ)* – Leder, welches eine erbsenähnliche Außenseite hat ‘skóra na zewnątrz przypominająca groszek’, analogiczny termin zapisano jedynie u Żelech [I: 154], co oznacza, że wyraz ten znalazł się w słowniku ukraińsko-niemieckim J. Żelechowskiego najprawdopodobniej bezpośrednio od Magury.

Leksyka związana z wyrobem butów

W podrozdziale *Вибір чобіт* wymieniono nazwy narzędzi i elementy wyposażenia warsztatu wykorzystywane przy produkcji butów oraz opisano czynności związane z kolejnymi etapami wyrobu obuwia.

О: „Округлий столець на трьох ногах із заглибленим сидцем та дірою посередині, кошик на *трат* (куски шкіри на закаблуки-обцаси)”.

М: *Тратъ* – Lederabschnittel (Schuster) ‘skrawek skóry’;

О: „[...] *вісьтак* до напихання чобіт (коли швець їде на ярмарок возом чи поїздом, мусить напхати соломною чоботи, щоб не „поломилася” шкіра); малий *вісьтак* до вигладжування подошви”.

М: *Ôсьтакъ* – Glättholz ‘gładzidło, szeniec’; *выключовавъ подошвы ôсьтакомъ* – er hat die Sohlen mit dem Glättholze ausgeglättet ‘wygładzał podezwy gładzidłem’; rzeczownik notuje Hrinč [I: 241] ‘ts’;

О: *Потягач* *сłużуъ* ‘до притримування халяв під час шиття’ lub też oznaczał U: ‘ремінний пасок до витягання правил із чобіт’.

М: *Потягачъ* – das Knieriemen ‘rzemyk do ściągania, pociągiciel, pociągacz’; w nazewnictwie polskim pociągacz, pociągiciel to ‘pasek rzemieenny, za pomocą którego szewc, robiąc but, przytrzymuje go nogą’ [Żurawska-Chaszczewska 2010: 61].

Nazwy wykonawców czynności związanych z szewstwem, garbarstwem i kuśnierstwem

Мятникъ, мячъ – Gärber ‘garbarz’; Part [I: 331], Želech [I: 462], ESUM [III: 548 od Želech];

Причинникъ, причиняникъ – Beizer, Asch-, Lohbeizer ‘garbarz’, Želech [II: 763]. Nazwy dla garbarza, podane przez Magurę, zaświadczone są jedynie w słownikach Part i Želech, co oznacza, że zostały one zaczerpnięte pierwotnie zapewne ze słowniczków Magury;

Золяникъ, назоляникъ (который назолуе скôры т. е. перосыпае вапномъ або попеломъ) – Aschbeizer ‘wytrawiacz’, ‘moczarz (moczący skóry)’. W dialektach *золяник* to ‘чан, у якому бучать шкури у золі й вапні’ [ESUM II: 274]. Oba leksemy w znaczeniu podanym przez Magurę zapisane zostały jedynie przez Part [I: 71]. Na pograniczu bojkowsko-łemkowskim funkcjonuje natomiast czasownik *назолюту* ‘dodawać popiół do zvarjalnyka’, czyli do ‘naczynia do zaparzania wrzątkiem (gotowania) bielizny’ [Sł. St. 267], także UAS [540] poświadcza: *назолити, назолювати* ‘steep in lye’ tj. ‘moczyć w ługu’;

Краляльникъ – Zuschneider (Schuster) ‘przykrawacz szewski’, poświadczony u Želech [I: 376] ‘ts.’;

Перешивальникъ – ein Schusterlehrling, der die Schäfte näheth ‘uczeń szewski, który szyje cholewy’, notuje Želech [II: 627] ‘ts.’;

Пôдшивальникъ – Schustergesell, der die Sohlen unternäheth ‘czeladnik, przyzywający podeszwy’, rejestruje Želech [II: 652] ‘ts.’;

Черевичникъ – Schuhmacher (besonders Frauenschuhmacher) ‘szewc (szczególnie szewc szyjący obuwie damskie); poświadczony u Hrincz [IV: 455], Rudn [1433], Želech [II: 1066, od Magury!] ‘ts.’;

Кожняръ, -ка – Kürschner, Kürschnersfrau, ‘kuśnierz’, poświadczony u Hrincz. [II, 263], Part [I: 431] oraz Želech [I: 355] ‘ts.’.

Nazwy narzędzi

Кравальникъ – Zuschneidemesser ‘krawalnik (krawacz)’ zarejestrowany tylko u Part [II: 368] i Želech [I: 374]; ESUM [III: 71] notuje przykład od Želech. Leksem uważany za zapożyczenie z języka polskiego, dial. krawalnik ‘nóż szewski bez trzonka do krajania skór, krawacz’;

Кравальница – Zuschneidebrett der Schuhmacher ‘krawalnica’, termin licznie poświadczony [Part II: 368; Hrincz II: 297, UAS 425, Želech I: 374] ‘ts.’;

Фаговникъ – Kraßmesser ‘nóż do skrobienia, skrobacz’; u Želech [II: 1024] фаговник ‘Kratzmesser’ od Werch; Part [I: 424] ‘ts.’, Rudn [1365] i Hrincz [IV: 374] фагівник ‘ts.’.

Nazwy butów i ich części

Лея, Леиця – der vodere Theil des Stiefelschaftes ‘przednia część cholewy, noska’, Żelech notuje oba leksemy [I: 401, 403] ‘ts.’, ESUM *Лея* od Żelech;

Лубъ (запятокъ) – das Hackenstück, Hackenleder im Stiefel ‘pięta w butcie’, Żelech [I: 414] ‘ts.’, na Bukowinie луб ‘задник’ [SBH 265], w gwarach huculskich луб ‘задня частина чобота, закаблук’ [НН 114];

Підбиття – Rist (Schuster); Żelech [II: 638], Hrinčz [III: 158], Rudn [647] ‘ts.’, SBH [416] пібиття, підбите ‘підйом (ноги)’ z kwalifikatorem archaizm.

Nazwy czynności związanych z wyrobem butów

Наставляти, -вити, -стояти – über die Leisten schlagen ‘wbić na kopyto, prawidłó’, Żelech [I: 494] ‘ts.’; do hasła dodano zwroty i wyrażenia zawierające omawiany czasownik:

- *о́нь наставляе чоботы* – er schlägt die Stiefel über die Leisten ‘wbija buty z cholewami na kopyto’;
- *настоявь (наставивъ) чоботы* – er hat die Stiefel über die Leisten geschlagen;
- *настояныи чоботы* – geleistete Stiefel;
- *на едно правило настояный* – über einen Leisten geschlagen, die von einerlei Art; Żelech [I: 495].

Шпиковати (чоботы) – mit etwas Fettem beschmieren (smarować), u Żelech [II: 1097] ‘ts.’ bezpośrednio od Magury.

Nazwy materiałów

Зоплетъ – der Schusterdraht ‘szewska dratwa’, Żelech [I: 313] ‘ts.’;

Лдойникъ – Schmiertalg (Schuster), der Talg ‘łój, łój do smarowania’, Żelech [I: 408] ‘ts.’.

W słownikach Magury odnotowano wiele form zawierających morfem: *-бос* w różnych wariantach fonetycznych, poprzedzony najczęściej prefiksem *пра-* lub *голо-*:

Прабодсьный – bloß ‘nagi, goły’, н. пр. *о́нь обувь прабодсьну ногу* – er hat bloßen Fuß beschuhet, Żelech [I: 731] ‘ts.’;

Прабодсь, adv. in Stiefeln ohne Strümpfe ‘przyboś (chodzić na przyboś – bez rajstop, ро́нцзоch, skarpet)’: *на прабодсь* – gänzlich, ganz und gar, н. пр. *о́нь обувь стояный чободтъ прабодсь*, er hat steife Stiefel ohne Strümpfe angezogen, Żelech [I: 731];

Прабистый – eng. н. пр. чоботы *прабистыи* – enge Stiefel, Źelech [I: 731]; *Голобѡсь* – adv. Прабѡсь, mit blossen Füßen; прабѡсь (*голубѡсь*) обувати – den blossen Fus beschuhen; poświadczony u Źelech [I: 148] ‘ts.’

Jak się okazuje, pochodzenie tego zleksykalizowanego przysłówka zarówno w gwarach języka polskiego, gdzie ma formę *przyboś, na przyboś* ‘częściowo, nieco boso’, jak i w języku ukraińskim nie jest ostatecznie wyjaśnione. Na gruncie języka ukraińskiego wyraz *прабись* poświadczony został w dialektach. Notuje go m.in. słownik Źelechowskiego, obok wariantu *прабос* ‘у взутті без шкарпеток або онуч’. W gwarach ukraińskich poświadczono następujące formy: *прабись, прабос* – ‘у взутті без шкарпеток або онуч’, *прабисьний* ‘босий’, *прабусьць* ‘на босу ногу’, natomiast w języku staroukraińskim – *прабошні* ‘протоптани черевики (давні)’: ESUM [IV, 549-550], Rudn [849], [Історія 1983: 143].

Jak zauważa Zygmunt Gałęcki: „Jedynie w *Słowniku gwar polskich* Jana Karłowicza znajdujemy kilka przykładów użycia wyrazu *przyboś* ‘obuty bez pończoch’, ‘na gołą nogę (kładzenie obuwia)’, ‘bez pończoch, a w trzewikach’ z gwar wielkopolskich, małopolskich, mazowieckich i podlaskich, np. Ona w zimie *przyboś* chodzi (z okolic Drohiczyzna)”. Te same informacje ujęte bardziej syntetycznie podaje *Słownik warszawski*. Oba słowniki nie poświadczają wyrażenia przymkowego ‘na *przyboś*’. Czyżby zatem wyrazu znanego z gwar polskich nie było w staropolszczyźnie?” [Gałęcki 2020: 62–63]. Po czym konstatuje: „na biednym, często fizjograficznie skalistym Podkarpaciu sposób chodzenia boso, *przyboś* i na *przyboś* był cechą typową, zauważalną i wyróżniającą, iż dawał podstawę tworzeniu przydomka, z których powstało nazwisko *Przyboś*” [Gałęcki 2020: 65].

Najmocniej utrwalonym składnikiem językowego obrazu kopyta szewskiego jest jego funkcja – nadawanie odpowiedniego kształtu butom. Przeciętny warsztat szewski był wyposażony nawet w kilkadziesiąt kopyt na wszystkie rodzaje obuwia, w różnych rozmiarach [Turnau 1983: 75]. W opisie procesu wyrobu butów czytamy: „Угнівські чоботи, зв. прості або пасові, *робили на одне копито*, так що можна було взувати чобіт на котру будь ногу”. I. Magura nie notuje tego narzędzia rzemieślniczego, rejestruje natomiast czynność, w której ten element jest niezbędny: *Наставляти, -вити, -стояти* – über die Leisten schlagen ‘wbić na kopyto, prawidł’. Warto zwrócić uwagę na obecne zarówno w języku ukraińskim, jak i polskim związki wyrazowe zawierające tę nazwę. We współczesnym języku ukraińskim funkcjonuje frazeologizm: *на своє копито*, lekceważąco ‘на свій лад, по-своєму’ [SFUM 2003, 307], w Rudn [348] zanotowano też: *все на одне копито* ‘alles über e-n Leisten geschlagen’, co odpowiada polskiemu (*robić*) *wszystko na jedno kopyto*. Jego motywacji możemy doszukiwać się w realiach dawnej wytwórczości, kiedy szyto buty jednakowo na prawą i na lewą nogę, a „tylko dłuższe noszenie pozwalało rozróżnić obuwie na skutek jego odkształceń” [Turnau 1983: 21–22]. Doskonalenie techniki szewskiej spowodowało zniwelowanie tej metody wyrobu obuwia, nadal

jednak zasadnicza część produkcji podlegała standaryzacji, od której odstępowano tylko na indywidualne zamówienie dla bogatszych klientów [Młynarczyk 2013: 151].

Przeprowadzona analiza części leksyki rzemiosł skórzanych wykazała, że słownictwo utrwalone przez I. Magurę na kartach słownika znajduje swoje potwierdzenie w opracowaniach dokumentujących ówczesną terminologię rzemiosł skórzanych i funkcjonowało aktywnie w języku rzemieślników cechów skórzanych w Uhnowie. Nie wszystkie terminy zostały odnotowane w opisie wytwórczości uhnowskich szewców, natomiast większość z nich wprowadzili do zasobów ukraińskiej leksykografii O. Partycki oraz J. Żelechowski, bowiem słowniczkę Magury odzwierciedlały rzeczywistość, a przy tym bogactwo terminologii fachowej. Inne leksemy, nieznajdujące poświadczenia w języku Uhnowa, w niewielkim stopniu notują słowniki dialektalne. Artykuł otwiera dalsze możliwości badań nad słownikiem z uwagi na obszerny i szczegółowy materiał specjalistyczny.

Wykaz skrótów

- ESUM – *Етимологічний словник української мови*, в 7 томах, гол. ред. О. Мельничук, Київ: Наукова думка, 1982–2012.
- SFUM – *Словник фразеологізмів української мови*, відп. ред. В.О. Винник, Київ: Наукова думка, 2003, [в]: Електронний ресурс: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001597.
- НН – *Гуцульські говірки. Короткий словник*, ред. Я. Закревська, Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1997.
- Hrincz – *Словарь української мови*, ред. Б. Грінченко, у Києві, 1907–1909, т. I-IV (reprint Київ: Лексикон, 1996).
- М – *Сборничокъ словъ и выражений чисто-народныхъ до руского Словаря*, [в:] „Галичанинъ: Литературный сборникъ”, 1863, кн. I, вып. III, IV, с. 242–258.
- Part – *Нѣмецко-русский словарь черезъ О. Партицкого*, Львѡвъ: З друкарнѣ М.Ф. Поремби, 1867, т. I–II.
- Rudn – Кузеля З., Рудницький Я., *Українсько-німецький словник*, Лейпціг: Отто Гаррасовіц, 1943.
- SBH – *Словник буковинських говірок*, ред. Н. Гуїванюк, Чернівці: Рута, 2005, [в:] Електронний ресурс: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001406.
- St. Sł. – *Studia nad słownictwem gwar ukraińskich w Polsce. Łemkowszczyzna i gwary nadszańskie*, pod kier. J. Riegera, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2002.
- SUM – *Словник української мови*, в 11 томах, ред. І.К. Білодід, Київ: Наукова думка, 1970–1980.

- UAS – Andrusyshen C.H., Krett J.N., *Українсько-англійський словник. Ukrainian-English Dictionary*, Saskatoon: University of Saskatchewan, 1955 (reprint University of Toronto Press, 1990).
- Wasył – Василенко В.И., *Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии*, т. 2, ч. 1 и 2, отдел I, II, III, *Кустарные промыслы, сельское хозяйство и земледелие, народные поговорки и изречения*, „Сборник Харьковского Историко-Филологического Общества”, т. 13: „Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда”, под ред. Е.К. Редина, Харьков: Печ. дело, 1902, [в:] Электронный ресурс: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000391.
- Werchr – Верхратський І., *Говір Батюків*, у Львові: 3 друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1912, [в:] Электронний ресурс: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9395>.
- Želech – Желеховский Е., Недільский С., *Малоруско-німецький словар*, Львів: з друкарні тов. им. Шевченка, 1886, т. I-II.

Wykaz skrótów [References]

- ESUM – *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]*, v 7 tomakh, hol. red. O. Melnychuk, Kyiv: Vydavnytstvo „Naukova dumka”, 1982–2012.
- SFUM – *Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy [Dictionary of phraseological units of the Ukrainian language]*, vidp. red. V.O. Vynnyk, Kyiv: Naukova dumka 2003, [v:] Elektronnyi resurs: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001597.
- HH – *Hutsulski hovirky. Korotkyi slovnyk [Hutsul dialects. Short dictionary]*, red. Ya. Zakrevska, Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NANU, 1997.
- Hrinch – *Slovar' ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*, red. B. Hrinchenko, u Kyivi, 1907–1909, t. I–IV (reprint Kyiv: „Leksykon”, 1996).
- M – *Sbornychoch slov y vyrazheniy chysto-narodnykh do ruskoho Slovaria [A collection of pure folk words and expressions to the Ruthenian Dictionary]*, [v:] „Halychanyn: Literaturnyi sbornyk”, 1863, kn. I, vyp. III, IV, s. 242–258.
- Part – *Nemetsko-russkiy slovar', tsherez O. Partitskogo [German-Ukrainian dictionary through O. Partytskyi]*, Lviv: Z drukarni M.F. Poremby, 1867, т. I–II.
- Rudn – Kuzelia Z., Rudnytskyi Ya., *Ukrainsko-nimetskyi slovnyk [Ukrainian-German dictionary]*, Leipzig: Otto Garrasovitz, 1943.
- SBH – *Slovnyk bukovynskykh hovirok [Dictionary of Bukovinian dialects]*, red. H. Гуївванюк, Tchernivtsi: Ruta, 2005, [v:] Elektronnyi resurs: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001406.

- St. Sł. – *Studia nad słownictwem gwar ukraińskich w Polsce. Lemkowszczyzna i gwary nadszańskie* [Study of the vocabulary of Ukrainian dialects in Poland. The Lemko region and the dialects of the Podsan region], pod kier. J. Riegera, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2002.
- SUM – *Slovník ukrajskoyi movy* [Dictionary of the Ukrainian language], v 11 t., red. I.K. Білодід, Kyiv: „Naukova dumka”, 1970–1980.
- UAS – Andrusyshen C.H., Krett J.N., *Ukrainsko-angliyskyi slovník* [Ukrainian-English Dictionary], Saskatoon: University of Saskatchewan, 1955 (reprint University of Toronto Press, 1990).
- Wasył – Vasylenko V.Y., *Opyt tolkovogo slovaria narodnoi tekhnicheskoi terminologii po Poltavskoy gubernii* [Experience of the explanatory dictionary of folk technical terminology in the Poltava province], t. 2, ch. 1 y 2, otdel I, II, III, *Kustarnye promysly, selskoe khoziaistvo y zemlevedelie, narodnye pohovorky i yzrecheniya* [Crafts, agricultural production and agriculture, folk proverbs and sentences], „Sbornyk Kharkovskoho Ystoryko-Fylolohicheskoho Obschestva”, t. 13: „Trudy Kharkovskogo predvartelnogo komiteta po ustroistvu XII Arkheolohicheskogo syezda”, pod red. E.K. Redyna, Kharkov: Pech. delo, 1902, [v:] Elektronnyi resurs: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000391.
- Werchr – Verkhratskyi I., *Hovir Batiukiv* [Dialect of the Batiuks], Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka, 1912, [v:] Elektronnyi resurs: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9395>.
- Želech – Zhelekhovskiy Ye., Nedilskiy S., *Malorussko-nemetskiy slovar* [Maloruthenian-German dictionary], Lviv: z drukarni Tov. im. Shevchenka, 1886, t. I–II.

Wykaz wykorzystanej literatury

- Gałecki Z., *Polski gwarowy przysłówek przyboś, na przyboś i nazwisko Przyboś*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, 2020, nr 1, s. 61–73, [w:] Źródło elektroniczne: <https://doi.org/10.14746/pspsj.2020.27.1.4>.
- Jastrzębowski W.B., *Historja naturalna zastosowana do potrzeb życia praktycznego i do rzeczy krajowych*, cz. 2: *Stychiologia*, Warszawa: J. Jaworski, 1856, [w:] Źródło elektroniczne: <https://books.google.pl/books?id=LaA5AAAACAAJ&pg=PA309&clpg=PA309&dq=garbowiny&source=bl&ots=os-Xo-LrYN&sig=ACfU3U1IuGmTsXyXVd4oKCF8JYomnuYkhA&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwuiudz41PeAAxVFIxAIHenCDJ44FBD0AXoECAMQAw#v=onepage&q=d%C4%99bowiny&f=false>.
- Konczewska M., Miazga B., Radek T., *Rzemiosło skórnicze i jego produkty*, [w:] *Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu: studium strefy placu Nowy Targ we Wrocławiu*, red. J. Piekalski, K. Wachowski, cz. 2: „Wratislavia Antiqua” 23, Wrocław: Uniwersytet Wrocławski. Instytut Archeologii, 2018, s. 747–873, źródło elektroniczne: <http://wratislavia.archeo.uni.wroc.pl/23-tom/XI.pdf>.
- Młynarczyk E., *Nie święci garnki lepią. Obraz rzemiosła utrwalony w polskiej frazeologii*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2013, [w:] Źródło elektroniczne: <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/6551/PM662--Nie-swieci-garnki-lepia--Mlynarczyk.pdf?sequence=1>.

- Niemiecko-polski słownik historyczny (na podstawie źródeł średniowiecznych i wczesnonowożytnych z terenu Polski)*, oprac. K. Kopiński, J. Tandecki, L. Lewandowska, t. 1, Toruń: TNT, 2018, [w:] Źródło elektroniczne: http://tnt.torun.pl/backend/uploads/TNT_Slownik-T-1_Niemiecko-polski-slownik-historyczny_INTERNET.pdf.
- Piprek J., Ippoldt J., *Wielki słownik niemiecko-polski*, t. 1–2, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1989.
- Polsko-niemiecki niemiecko-polski słownik kieszonkowy do szkolnego i podręcznego użycia podług najlepszych źródeł wypracowany przez Xawerego F.A.E. Łukaszewskiego i Augusta Mosbacha*, Wrocław: Nakładem Zygmunta Schlettera, 1850, [w:] Źródło elektroniczne: <https://play.google.com/books/reader?id=oXMEAAAQAAJ&pg=GBS.RA1-PP6&hl=pl>.
- Polsko-niemiecki słownik historyczny (na podstawie źródeł średniowiecznych i wczesnonowożytnych z terenu Polski)*, oprac. K. Kopiński, J. Tandecki, L. Lewandowska, t. 2, Toruń: TNT, 2018, [w:] Źródło elektroniczne: http://tnt.torun.pl/backend/uploads/TNT_Slownik-T-2_Polsko-niemiecki-slownik-historyczny_INTERNET.pdf.
- Rąkowski G., *Ziemia Lwowska. Przewodnik po Ukrainie Zachodniej*, cz. III: *Krajoznawczo-historyczny przewodnik po Ziemi Lwowskiej*, Pruszków: Rewasz, 2007, [w:] Źródło elektroniczne: <https://books.google.pl/books?id=s45yQSVku2oC&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false>.
- Skurzewska A., *Dialektalne cechy fonetyczne i morfologiczne oraz ukraińska leksyka somatyczna w słownikach Ilki Magury* *Матеріалы до словаря і Сборничокъ словъ и выражений чисто-народныхъ до руского Словаря*, [w:] „*Studia Ukrainica Posnaniensia*”, 2022, t. 10/1, s. 75–90.
- Skurzewska A., *Omelan Partycki i językoznawstwo preskrypcyjne w Galicji w II połowie XIX wieku*, [w:] „*Studia Ruthenica Cracoviensia*”, 2016, nr 10.
- Skurzewska A., *Сборничокъ словъ и выражений чисто-народныхъ, назначенный матеріаломъ до руского Словаря Ilki Magury – nieznanе źródło XIX-wiecznej leksyki ukraińskiej (uwagi wstępne)*, [w:] „*Studia Filologiczne UJK*”, 2020, t. 33, s. 437–451.
- Sokalski B., *Powiat sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym*, Lwów, 1899, [w:] Źródło elektroniczne: <https://polona.pl/item/powiat-sokalski-pod-wzgle-dem-geograficznym-etnograficznym-historycznym-i-ekonomicznym,MTC3NTMzNw/258/#info:metadata>.
- Stadtmuller K. Prof., Stadtmuller K. Inż., *Słownik techniczny, część polsko-niemiecka*, t. 1, Poznań: Lech Dolniak, 1936, [w:] Źródło elektroniczne: http://bc.gbpizs.gov.pl/Content/410/PDF/1100001_3.pdf; t. 2, Poznań: Lech Dolniak 1936, [w:] Źródło elektroniczne: http://bc.gbpizs.gov.pl/Content/412/1100001_4.pdf.
- Turnau I., *Polskie skórnictwo*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo, 1983, [w:] Źródło elektroniczne: http://otworzksiazke.pl/images/ksiazki/polskie_skornictwo/polskie_skornictwo.pdf.
- Żurawska-Chaszczewska J., *Słownik słownictwa rzemiosł skórzanых*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2010, [w:] Źródło elektroniczne: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/03e4a6b5-31c3-48e6-ac40-d4aaa4bcc98e/content>.
- Горинь Г.Й., *Шкіряні промисли західних областей України друга пол. XIX-поч. XX ст.*, Київ: Наукова думка, 1986, [w:] Електронний ресурс: <file:///Users/agataskurzewska/>

- Downloads/Shkiriani_promysly_zakhidnykh_oblastei_Ukrainy_druha_polovyna_KhIKh-pochatok_KhKh_stolittia_(2)_2.pdf.
- Губені Ю., *Іван Франко про Угнів*, „Сокаль і Сокальщина”, 2006, [в:] Електронний ресурс: http://www.sokal.lviv.ua/history-franko_pro_uhniv.html.
- Губені Ю., *Ще одна згадка Івана Франка про Угнів*, „Голос Сокальщини”, 2012, [в:] Електронний ресурс: <https://golossokal.com.ua/novyny-kultury/eshhe-odno-upominanie-ivana-franko.html>.
- Історія української мови. Лексика і фразеологія*, відп. ред. В.М. Русанівський, Київ: Наукова думка, 1983.
- Лев В., *Угнівська мова*, [в:] *Угнів та Угнівщина. Історично-мемуарний збірник*, ред. В. Лев, Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1960, с. 295–305.
- Миць Г., *У найменшому місті України – Угневі – багато дерев*, [в:] Електронний ресурс: <https://landmarks.in.ua/oblast/lvivska/uhniv>.
- Онишкевич І., *Угнівські шевці і їх чоботи*, [в:] *Угнів та Угнівщина. Історично-мемуарний збірник*, ред. В. Лев, Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1960, с. 237–242.
- Угнів: маленьке місто з великим потенціалом*, [в:] Електронний ресурс: <http://forpost.lviv.ua/daidzhest/19785-uhniv-malenke-misto-z-velykum-potentsialom%20>.
- Сидоренко О.Ф., *Історична метрологія Лівобережної України XVIII ст.*, Київ: Наукова думка, 1975, [в:] Електронний ресурс: https://books.google.pl/books?hl=pl&as_brr=0&id=d0MLAQAAIAAJ&dq=editions%3AHARVARD32044014700199&focus=searchwithinvolume&q=%D1%81%D0%BF%D1%83%D1%81%D1%82.
- Січень 2022 року. Унікальні слова, якими ви вражаєте людей, Поточні шкільні новини*, [в:] Електронний ресурс: <https://www.currentschoolnews.com/uk/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0/>.
- Сняданко Н., *Чоботи на одну ногу*, [в:] Електронний ресурс: <https://tyzhden.ua/choboty-na-odnu-nohu/>.
- Угнів та Угнівщина. Історично-мемуарний збірник*, ред. В. Лев, Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1960.
- Франко І.Я., *Зібрання творів у 50ти томах*, Київ: Наук. думка, 1976, т. 44, кн. 2, с. 222–224, 262–267.
- Целевич К., *Ремісничі цехи в Угнові*, [в:] *Угнів та Угнівщина. Історично-мемуарний збірник*, ред. В. Лев, Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1960, с. 57–71.

Wykaz wykorzystanej literatury [References]

- Gałecki Z., *Polski gwarowy przysłówek przyboś, na przyboś i nazwisko Przyboś [Polish dialectal adverb przyboś, na przyboś and surname Przyboś]*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria

- Językoznawcza”, 2020, nr 1, s. 61–73, [w:] Źródło elektroniczne: <https://doi.org/10.14746/pspsj.2020.27.1.4>.
- Jastrzębowski W.B., *Historja naturalna zastosowana do potrzeb życia praktycznego i do rzeczy krajowych*, cz. 2: *Stychiologia* [Natural History Applied to the Needs of Practical Life and to National Affairs, vol. 2: *Stychiology*], Warszawa: J. Jaworski, 1856, [w:] Źródło elektroniczne: <https://books.google.pl/books?id=LaA5AAAACAAJ&pg=PA309&lpg=PA309&dq=garbowiny&source=bl&ots=os-Xo-LrYN&sig=ACfU3U1IuGmTsXyXVd4oKCF8JYomnuYkha&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKewiuudz41PeAAxVFIxAIHenCDJ44FBD0AxoECAMQAw#v=onepage&q=d%C4%99bowiny&f=false>.
- Konczewska M., Miazga B., Radek T., *Rzemiosło skórnicze i jego produkty* [Leather crafts and its products], [w:] *Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu: studium strefy placu Nowy Targ we Wrocławiu* [The rhythm of the city development at the cultural frontier: study of the Nowy Targ square zone in Wrocław], red. J. Piekalski, K. Wachowski, cz. 2: „Wratislavia Antiqua” 23, Wrocław: Uniwersytet Wrocławski. Instytut Archeologii, 2018, s. 747–873, źródło elektroniczne: <http://wratislavia.archeo.uni.wroc.pl/23-tom/XI.pdf>.
- Młynarczyk E., *Nie święci garnki lepią. Obraz rzemiosła utrwalony w polskiej frazeologii* [You can learn anything with a bit of practice. The image of craftsmanship preserved in Polish phraseology], Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego 2013, [w:] Źródło elektroniczne: <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/6551/PM662--Nie-swieci-garnki-lepia--Mlynarczyk.pdf?sequence=1>.
- Niemiecko-polski słownik historyczny (na podstawie źródeł średniowiecznych i wczesnonowożytnych z terenu Polski)* [German-Polish historical dictionary (based on medieval and early modern sources from Poland)], oprac. K. Kopiński, J. Tandecki, L. Lewandowska, t. 1–2 Toruń: TNT 2018, [w:] Źródło elektroniczne: http://tnt.torun.pl/backend/uploads/TNT_Slownik-T-1_Niemiecko-polski-slownik-historyczny_INTERNET.pdf.
- Piprek J., Ippoldt J., *Wielki słownik niemiecko-polski* [The great German-Polish Dictionary], t. 1–2, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1989.
- Polsko-niemiecki niemiecko-polski słownik kieszonkowy do szkolnego i podręcznego użycia podług najlepszych źródeł wypracowany przez Xawerego F.A.E. Łukaszewskiego i Augusta Mosbacha* [German-Polish pocket dictionary for school and handy use, according to the best sources, developed by Xawery F.A.E. Łukaszewski and August Mosbach], Wrocław: Nakładem Zygmunta Schlettera 1850, [w:] Źródło elektroniczne: <https://play.google.com/books/reader?id=oXMEAAAQAQAJ&pg=GBS.RA1-PP6&hl=pl>.
- Rąkowski G., *Ziemia Lwowska. Przewodnik po Ukrainie Zachodniej*, cz. III: *Krajoznawczo-historyczny przewodnik po Ziemi Lwowskiej* [Lviv region. A Guide to Western Ukraine, Part III: A sightseeing and historical guide to the Lviv region], Pruszków 2007, [w:] Źródło elektroniczne: <https://books.google.pl/books?id=s45yQSVku2oC&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false>.
- Skurzewska A., *Dialektalne cechy fonetyczne i morfologiczne oraz ukraińska leksyka somatyczna w słownikach Ilki Magury* Матеріялы до словаря і Сборничокъ словъ и выражений чисто-народныхъ до руского Словаря [Dialectal phonetic and morphological features and Ukrainian somatic lexis in dictionaries by Ilko Magura Матеріялы to the dictionary and Collection of words and expressed purely folk to the Ruthenian dictionary], [w:] „Studia Ukrainica Posnaniensia”, 2022, t. 10/1, s. 75–90.

- Skurzewska A., *Omelan Partycki i językoznawstwo preskrypcyjne w Galicji w II połowie XIX wieku* [*Omelan Partycki and prescription linguistics in Galicia in the second half of the 19th century*], „*Studia Ruthenica Cracoviensia*”, 2016, nr 10.
- Skurzewska A., *Сборничокъ словъ и выражений чисто-народныхъ, назначенный матеріаломъ до руского Словаря Ilki Magury – nieznanе źródło XIX-wiecznej leksyki ukraińskiej (uwagi wstępne)* [*Collection of words and expressed purely folk to the Ruthenian dictionary of Ilko Magura as the unknown source of the nineteenth-century Ukrainian lexis (preliminary remarks)*], „*Studia Filologiczne UJK*”, 2020, t. 33, s. 437–451.
- Sokalski B., *Powiat sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym* [*Sokal County in terms of geography, ethnography, history and economy*], we Lwowie 1899, s. 68, [w:] Źródło elektroniczne: <https://polona.pl/item/powiat-sokalski-pod-wzgle-dem-geograficznym-etnograficznym-historycznym-i-ekonomicznym,MTc3NTMzNw/258/#info:metadata>.
- Stadtmuller K. Prof., Stadtmuller K. Inż., *Słownik techniczny, część polsko-niemiecka*, t. 1, Poznań: Lech Dolniak 1936, [w:] Źródło elektroniczne: http://bc.gbpizs.gov.pl/Content/410/PDF/1100001_3.pdf; t. 2, [w:] Źródło elektroniczne: http://bc.gbpizs.gov.pl/Content/412/1100001_4.pdf.
- Turnau I., *Polskie skórnictwo* [*Polish leatherwork*], Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1983, [w:] Źródło elektroniczne: http://otworzksiazke.pl/images/ksiazki/polskie_skornictwo/polskie_skornictwo.pdf.
- Żurawska-Chaszczewska J., *Słownik słownictwa rzemiosł skórzanych* [*Leather crafts vocabulary dictionary*], Poznań 2010, [w:] Źródło elektroniczne: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/03e4a6b5-31c3-48e6-ac40-d4aaa4bcc98e/content>.
- Horyn H.I., *Shkiriani promysly zakhidnykh oblastei Ukrainy druha pol. XIX-poch. XX st.* [*Leather industry of the western regions of Ukraine, second half XIX-beginning XX century*], Kyiv: Naukova dumka, 1986, [v:] Elektronnyi resurs: [file:///Users/agatekuczewska/Downloads/Shkiriani_promysly_zakhidnykh_oblastei_Ukrainy_druha_polovyna_KhIKh-pochatok_KhKh_stolittia_\(2\)_2.pdf](file:///Users/agatekuczewska/Downloads/Shkiriani_promysly_zakhidnykh_oblastei_Ukrainy_druha_polovyna_KhIKh-pochatok_KhKh_stolittia_(2)_2.pdf).
- Hubeni Yu., *Ivan Franko pro Uhniv* [*Ivan Franko about Uhniv*], 2006, „Sokal i Sokalshchyna”, [v:] Elektronnyi resurs: http://www.sokal.lviv.ua/history-franko_pro_uhniv.html.
- Hubeni Yu., *Shche odna zghadka Ivana Franka pro Uhniv* [*Another mention of Ivan Franko about Uhniv*], 2012, „Holos Sokalshchyny”, [v:] Elektronnyi resurs: <https://golossokal.com.ua/novyny/-kultury/eshhe-odno-upominanie-ivana-franko.html>.
- Istoriia ukrainskoi movy. Leksyka i frazeolohiia* [*History of the Ukrainian language. Vocabulary and phraseology*], vidp. red. V.M. Rusanivskiyi, Kyiv: Naukova dumka, 1983.
- Lev V., *Uhnivska mova* [*Uhniv language*], [v:] *Uhniv ta Uhnivshchyna. Istorychno-memuarnyi zbirnyk* [*Uhniv and Uhnivshchyna. Historical memoir collection*], red. V. Lev, Niu-York–Paryż–Sidnei–Toronto: Naukove Tovarystvo im. Shevchenka, 1960, s. 295–305.
- Myts H., *U naimenshomu misti Ukrainy – Uhnivi – bahato derev* [*There are many trees in the smallest city of Ukraine – Uhniv*], [v:] Elektronnyi resurs: <https://landmarks.in.ua/oblast/lvivska/uhniv>.
- Onyshkevych I., *Uhnivski shevtsi i yikh choboty* [*Uhniv shoemakers and their shoes*], [v:] *Uhniv ta Uhnivshchyna. Istorychno-memuarnyi zbirnyk* [*Uhniv and Uhnivshchyna. Historical*

- memoir collection*], red. V. Lev, Niu-York–Paryzh–Sidnei–Toronto: Naukove Tovarystvo im. Shevchenka, 1960, s. 237–242.
- Uhniv: malenke misto z velykym potentsialom* [*Uhniv: a smal town with great potencial*], [v:] Elektronnyi resurs: <http://forpost.lviv.ua/daidzhest/19785-uhniv-malenke-misto-z-velykym-potentsialom%20>.
- Sydorenko O.F., *Istorychna metrolohiia Livoberezhnoi Ukrainy XVIII st.* [*Historical metrology of Left Bank Ukraine of the 18th century*], Kyiv: Naukova dumka, 1975, [v:] Elektronnyi resurs: https://books.google.pl/books?hl=pl&as_brr=0&id=d0MLAQAAIAAJ&dq=editions%3AHARVARD32044014700199&focus=searchwithinvolume&q=%D1%81%D0%BF%D1%83%D1%81%D1%82.
- Sichen 2022 roku Unikalni slova, yakymy vy vrazhaiete liudei* [*January 2022 Unique words which you impress people*], *Potochni shkilni novyny* [*Current school news*], [v:] Elektronnyi resurs: <https://www.currentschoolnews.com/uk/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96/%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0/>.
- Sniadanko N., *Choboty na odnu nohu* [*Shoes for one lag*], [v:] Elektronnyi resurs: <https://tyzhden.ua/choboty-na-odnu-nohu/>.
- Uhniv ta Uhnivshchyna. Istorychno-memuarnyi zbirnyk* [*Uhniv and Uhnivshchyna. Historical memoir collection*], red. V. Lev, Niu-York–Paryzh–Sidnei–Toronto: Naukove Tovarystvo im. Shevchenka, 1960.
- Franko I.Ia., *Zibrannia tvoriv u 50ty tomakh* [*Collection of works in 50 volumes*], Kyiv: Naukova Dumka, 1976, t. 44 kn. 2, s. 222–224, 262–267.
- Tselevych K., *Remisnychi tsekhy v Uhnovi* [*Craft guilds in Uhniv*], [v:] *Uhniv ta Uhnivshchyna. Istorychno-memuarnyi zbirnyk* [*Uhniv and Uhnivshchyna. Historical memoir collection*], red. V. Lev, Niu-York–Paryzh–Sidnei–Toronto: Naukove Tovarystvo im. Shevchenka, 1960, s. 57–71.